

A MILLENNIUMI KIÁLLÍTÁS KÖZÉPISKOLAI ALCSOPORTJA.

Küszöbön van immár a millenniumi kiállítás megnyitása. Nem lesz talán felesleges, ha a középiskolai kiállítás iránt érdeklődőket előre tájékoztatjuk arról, hogy mit találhatnak ebben a csoportban. Nem akarjuk a kiállítási tárgyakat ez alkalommal részletesen ismertetni, hanem csakis arra szorítkozunk, hogy főbb vonásaiban megismertessük magának a csoportnak berendezését, hogy ezzel a benne való tájékozódást megkönnyítsük.

A középiskolai alcsoport programtervezetét már 1893-ban készítettük el és azóta az alcsoport szakadatlanul munkálkodott a tervezet megvalósításán. A programtervezet szerint a kiállítás célja, hogy 1. honpolgárainknak és a külföldi szakférfiaknak bemutassuk könnyen áttekinthető csoportosításban a magyar középiskola fejlődését, rendszerét és módszerét, normalis felszerelését, tanárainak a magyar közoktatásügy és közművelődés terén kifejtett működését és a tanítás eredményét, szóval a magyar középiskola *általános képét*; 2. hogy tanárainknak és tanítással foglalkozó szakférfiainknak bemutassuk tanulságos összeállításban a hazai középiskolák *részleteit*, egyes iskolák speciális viszonyait, hogy egyik a másik példáján okulhasson, és hogy egymást tájékozva, a haladás alapja vettessék meg, és 3. hogy bemutassuk a magyar tanszeripar mai állapotát s láttassuk, hogy iparunk már ma is mennyire áll szolgálatában a középiskolának és hogy minő irányban kell fejlődnie, hogy eszközeink hazai viszonyainknak megfeleljenek s hogy e téren lehetőleg önállóságra jussunk.

E célok elérésére a programtervezet szerint be kell mutatnunk

1. hogy milyen a mai középiskola, nevezetesen:

a) Milyen épületekben vannak elhelyezve iskoláink?

b) Milyen tanítási eszközöket használnak?

c) Milyen eredményt érünk el a tanítás terén?

d) Milyenek a számbeli állapotjelzők (statisztikai graphikus táblázatok)?

e) Minő részt vesznek az iskolafentartók az iskolák fõntartásában?

2. Mutassuk be, hogy milyen *volt* a középiskola és pedig:

a) Régi épületekben.

b) Régi tanítási eszközökben.

c) Régi tankönyvekben.

d) A fejlődés feltüntetésében.

3. Mutassuk be az egyes tanárok specialis eszközeit és eljárás-

módjait, melyek még nem terjedtek ugyan el, de czélszerűségöknél fogva megérdemlenék, hogy általánosan elterjedjenek. Épen így az egyes iparosoktól készített, vagy kereskedőktől forgalomnak szánt — bár még el nem terjedt — eszközöket.

Ezután részletesen felsorolja a programtervezet, hogy minő csoportokban és minő tárgyak kiállításával kell a kitűzött célt elérni. Kilencz csoportot állapít meg: 1. Az iskolaépületek képei és tervei. 2. A középiskolában használt író- és rajzeszközök. 3. A középiskolákban használt tanszerek és pedig leginkább minimalis normalis gyűjteményekben. 4. A tankönyvek csoportja. 5. Az ifjúsági iratok csoportja. 6. Az eredmények bemutatása céljából kiállítandók egyes osztályok dolgozatai és rajzai. 7. Graphikus táblákban bemutatandó az iskolák mai állapota és fejlődése. 8. Középiskoláink szervezetére és fejlődésére vonatkozó okiratok, és végre 9. A tanárok irodalmi működése.

E kilencz csoport mindegyikét megtaláljuk a középiskolai kiállításban; de a felállított programot a maga egészében meg nem valósíthattuk és pedig azért nem, mert a középiskola multjának bemutatására a jelenkori főcsoport nem vállalkozhatott. Hogy a programtervezetet mennyiben valósítsuk meg, annak bemutatására előre tájékoztatom a t. olvasót, hogy mit és hol találhat meg.*

A közoktatási csarnok a régi fenyvesben van, közvetlen a Stephania-úti kerítés közelében. A középiskolai alcsoport e csarnoknak jobb oldali hátsó szakaszában van. Négy ajtó vezet e csoportba. Az egyik kívülről, a csarnok jobboldali hátsó részén, a másik a népiskolai alcsoportból, a harmadik a művészeti és iparművészeti oktatás csoportjából, a negyedik az egyetemi oktatás csoportjából. Menjünk be a csoportba a népiskolai alcsoportból. A népiskolai csoport kijárata fölött levő táblán megtaláljuk a felírást: «Középiskolák». Belépünk a csarnok ezen részébe. A népiskolai csoporttól elválasztó fal, valamint a szemben levő fal, mely a középső, igen széles út két oldalán húzódik, tele van szebbnél-szebb aquarellképekkel. Azt hinnők, hogy valamely képkiallításba jutottunk. E képek mind iskolaépületek képei. 60 ujabban épült középiskola képe van a falon, egyik-másik a terem más részébe is jutott, sőt még a különálló tornacsarnokba is került. E képek mind egyenlő méretűek és úgy készültek, hogy az egyes előre kiszemelt iskolák felszólították a photographiák beküldésére és az aquarellképeket mind mi készítettük. Festőink: Miskovszky Győző kassai állami főreáliskolai tanár, Mendlik Oszkár, Miskovszky Géza festők, Boros Radó nőipariszkolai tanár és Várday Szilárd rajztanárképző intézeti tanár.

* Megjegyzem, hogy midőn e sorokat írom, még a szekrények sincsenek helyükön, tehát egyben-másban még eltérés lehet.

Különösen szembe ötlenek a legújabb épületek : a baloldali falon levő szamosújvári áll. főgymnasium, mely madártávlatból rajzoltatott, a félegyházi, a lugosi, a pozsonyi áll. főgymnasiumok, a pozsonyi áll. főreáliskola, mindmegannyi Alpár Ignác műépítésztől készített épületek (részben most készülnek), a budapesti VIII. ker. főgymnasium stb.

A népiskolai résztől elválasztó fal mentén levő asztalokon 6 nagy mappában vannak 50 iskolaépületnek egyöntetűen elkészített tervei : alaprajzok és keresztmetszet. Ezeket is itt készítettük el az iskoláktól beküldött tervek nyomán.

Az épületek aquarellképeinek és terveinek költségét jórészt maguk a középiskolák a sajátjukból fedezik. A kiállítás után ezek az iskoláktól fizetett képek az illető iskolák tulajdonába mennek át. Ugyancsak ezen fal mentén látunk két kis szekrényt. Az egyikben a magyar középiskola szempontjából megbecsülhetetlen kincs van : majdnem az ország minden középiskolájának története. Majdnem minden középiskola közölte a tavalyi értesítőben, vagy külön kötetben a történetét is. Ez a gyűjtemény, melyben a legfontosabb okmányok is közöltetnek, bizonyynyal egyik-másik kutatónk-nak anyagot szolgáltat majd a magyar középiskola történetének megírására. A másik szekrényben a középiskolára vonatkozó rendeletek, szabályzatok, tantervek, utasítások és a miniszteri jelentések foglaltnak.

A szemközti fal mentén vonuló asztalokon a középiskolákban használt író- és rajzeszközök foglaltnak. Ezeket az eszközöket néhány papirkereskedő : Leitner, Medvei, Károlyi és Rigler szolgáltatták a bizottság utasításainak megfelelően. Ez asztalok alján vannak a tanulók rajzai elhelyezve és pedig majdnem valamennyi egyforma kötésű mappákban, melyeket itt Budapesten készítettünk. Ebben a szakaszban közepén vannak iskolai bútorok leginkább Feivel budapesti bútorgyárostól. A fal mentén találunk még a középiskolák állapotát feltüntető graphikus táblákat a középiskolák, a tanulók, a tanárok számára, a költségekre stb. vonatkozólag, továbbá egy térképet, mely a középiskolák elhelyezését tünteti fel.

A kiállításnak ez a szakasza tehát, miként a fentebbiekből látszik a középiskolai épületeket, a használt bútorokat, író- és rajzeszközöket az adminisztrációra vonatkozó egynémely főbb dolgot, továbbá az iskolák állapotát és történetét mutatja be. A tanulók rajzai csakis hely szűke miatt kerültek ide.

A középső széles úton menjünk tovább és lépünk be a jobboldalú szakaszba. Ebben physikai és geometriai eszközöket találunk. A physikai eszközök zöme abban a három szekrényben van, a mely a matematikai és physikai társulattól egybeállított normális gyűjteményt foglalja magában. E normális gyűjtemény részleteit nem akarom elsorolni, de azt már előre jelezhetem, hogy igen sokban eltér a közönséges physikai fel-

szerelésektől, amennyiben csakis a legszükségesebb és a lehető legegyszerűbb eszközökre szorítkozik. Az eszközök között igen sok eredeti Eötvös-féle és Klupathy-féle eszköz van. A tárgyakat, a mennyire csak lehetséges volt, hazai mechanikusok készítették: leginkább a Süss-féle mechanikai tanműhely, továbbá Pette Lajos, Leutwyler Emil, Szám Géza budapesti, Lutze Ferencz kolozsvári mechanikus, a kiket a Calderoniczég állandóan foglalkoztat. E normális gyűjteményeken kívül vannak még néhány más kiállítótól is physikai eszközök. Így Antoliktól vannak physikai képek, melyek a falakat majdnem egészen megtöltik, továbbá néhány saját készítményű physikai eszköz, ezen kívül még Parragh Gedeon kecskeméti tanártól van néhány eszköz stb. A normális gyűjteménybe tartozik az a kísérleti asztal is, a mely a szakasz közepén áll, valamint oda tartoznak maguk a szekrények is, melyek iskolai célra készültek a math. és phys. társulat utasításai szerint. E szakaszban van még két normális geometriai gyűjtemény. Az egyiket Tötössy Béla műegyetemi tanár, a másikat dr. Klug Lipót főreáliskolai tanár készítette. Mindkettő felöleli az egész geometriai és ábrázoló geometriai tanítás anyagát és teljesen hazai készítmény. Csak az a baj, hogy mindkettő úgy szólván házilag készült, a mennyiben az illetők utasításai szerint az asztalos és mechanikus egy-egy eszközt készített, tehát még gyári előállításról, vagyis ennek megfelelőleg általános elterjedésről szó nem lehet. Van még néhány más geometriai tárgy is: Szirtes Ignác volt pécsi tanár tanulóitól készített ábrázoló-geometriai modellek, Körmendy József aradi tanár modelljei, Oppenländer Gyula apatini polg. isk. tanár egynemely ábrázoló-geometriai modellje, Dorogi Ignác temesvári reáliskolai tanár geometria modelljei stb.

Menjünk át a szemközti szakaszba. Gondos kezek hordtak össze ebbe a kis helyiségbe annyit, a mennyi megtölthetett volna egy egész csarnokot és minden, a mi itt van, a magyar tanítást és a magyar ipart dicséri. Ez a szakasz a geographiai és történeti tanítás eszközeit foglalja magában. Az elsőt Erődi Béla, a másodikat Baróti Lajos gyűjtötte egybe. A fal teles-tele van — itt-ott többszörösen is — térképekkel. A térképek majdnem mind hazai készítmények, Kogutovicz és Társa földrajzi intézetéből valók. Több olyan van közöttük, melyeket szakférniaink ezúttal először láthatnak, és bizonyynyal örömmel nézi mindenki abban a tudatban, hogy 10 év alatt ez a tanszeripar egészen felszabadult a külföld alól. De nemcsak a térképek eredetiek, hanem látunk már néhány eredeti földrajzi és történeti jellemképet is, a melyeket eddigelé külföldről kellett hozatnunk. Itt van Budapest képe, Fiume képe, a jáki templom, a vajdahunyadi vár, a magyar korona stb. stb., melyek mind a kiállításra készültek el és ezentúl bizonyynyal minden iskola falait fogják díszíteni. Magyar készítmény az a földgömb is, melyet itt látunk és büszkék lehe-

tünk az első itthon készült magyar globusra. Mint földrajzi tanítás szükséges eszközeit, látunk itt egy érdekes terménygyűjteményt, továbbá stereoskopok feküsznek az asztalokon, és mindenki gyönyörködhetik azokban a képekben, a melyek a föld különböző részeiről valók. Hazai photographia is van elég és pedig jórészt Emödi Antal keresk. isk. tanártól valók.

Igen érdekes a történeti tanítási eszközök kiállítása is. Megtaláljuk a legfontosabb illusztrált műveket, a muzeumban és egyebütt található történeti fali képek másolatait, egyéb műlapokat, továbbá kisebb műlapokból készített albumokat, térképeket, skioptikonhoz való képeket, melyeket jórészt Kemény Ferencz IV. ker. reáliskolai tanár készített, fényképeket és gipszmásolatokat. E gyűjteménynek különös érdeket kölcsönöz az, hogy először találkozunk rendszeresnek mondható történeti szemléltető-eszköz gyűjteménnyel. A tanáregyesület jubiláris kiállításában volt már ugyan ilyen fajta gyűjtemény, melyet Márki Sándor állított egybe, de a rendelkezésre álló anyagi eszközök csekély volta miatt ilyen rendszerességre nem is törekedhattünk. A szakférfiak bizonyynyal nagy gonddal szemlélik majd ezt a gyűjteményt, mint első kísérletet. A physikai és történeti gyűjtemények hátsó falaihoz támaszkodó szekrényekben egy normális ifjúsági könyvtárt, a tanulók írásbeli dolgozatait, a tanárok irodalmi műveit és a középiskolai tankönyveket találjuk. Az ifjúsági könyvtárt Szemák István állította egybe, a ki ezzel már évek óta szakszerűen foglalkozik. E szekrényben találjuk még egyes iskoláknak a könyvtár kezelésére vonatkozó eljárásait tartalmazó nyomtatványokat is. A tanulók dolgozatai is igen érdekes alakban jelennek meg előttünk. Nem úgy, mint más kiállításokban, a hol a legkülönfélébb alak és nagyság összezavarja a szemléltőt. Majdnem valamennyi egyforma könyvalakú tokban van, melyeket itt Budapesten készítették az egyes iskolák. A belső tartalomban is meg van könnyítve az eligazodás, a mennyiben meghatározott osztályok dolgozatai vannak előttünk.

A tanárok irodalmi munkáinak kiállítását nem mondhatjuk sikerültnek, mert szerénységből, vagy egyéb okokból is sokan tartózkodtak műveik beküldésétől, és így a kiállított művek csak elenyésző részét alkotják a magyar középiskolai tanárok irodalmi munkásságának. De kiegészül ez a csoport a mellette levő tankönyvek által. A legelső könyvkiadók, mint az Eggenberger, Franklin, Lampel, Athenæum, Stampfel, stb. czég, továbbá a sárospataki irodalmi kör stb., elküldték középiskolai tankönyveiket, hogy azokat egy gyűjteménybe foglalhassuk. Sőt e czégek a beküldött könyveket a minisztériumnak ajándékozzák egy esetleg létesítendő könyvtár részére.

A csarnok hátra levő részét, melybe két ajtó is vezet: egyik kívülről, a másik az egyetemi osztályból, három gyűjtemény foglalja el. A középen — éppen a népiskolai főbejárattal szemben — van a természet-

rajzi gyűjtemény. Ez a gyűjtemény áll egy normális természetrajzi gyűjteményből, melyet egy, Staub Móricz elnöklete alatt már 3 év óta működő bizottság tervezett. A tárgyakat Lendl, Rosonowszky és Themák szállították, és bizonyos magukra vonják a külföldi szakértők figyelmét. Van még a normális gyűjteményen kívül három localis gyűjtemény, és pedig egy Fiume vidékéről, melyet Matisz János fiumei gymn. tanár állított egybe, egy Szeged vidékéről, melyet Vánky József szegedi reáliskolai tanár —, és egy Selmeczbánya vidékéről, melyet Vitalis István selmeczbányai ág. ev. főgymn. tanár állított egybe. Rámutat ez a kiállítás ez úton is arra, hogy minő fontos, hogy a középiskola a localis viszonyok beható ismertetésére törekedjék. Így kellene nemcsak a természetrajzi, hanem másnemű tanításban is tennie. Van még néhány más kiállító is a csoportban. Itt csak a bajai gymnasiumtól küldött természetrajzi tárgyakat (bajai dunai halakat) és Méhely brassói reáliskolai tanár preparatumait említtem. E gyűjtemény jobboldalán van a chemiai normális gyűjtemény, melyet Hankó Vilmos reáliskolai tanár állított egybe, jórészt a Kiss-féle üvegfúvó intézet, továbbá a Süss-féle mechanikai tanműhely, Szathmáry Ákos kolozsvári tanár, Lutze Ferencz kolozsvári mechanikus eszközeiből. Itt vannak még Jahn brassói, Gáspári temesvári és Potássy nagyváradai tanárok eszközei is.

A természetrajzi gyűjtemény baloldalán, tőle teljesen elkülönítve van a philologiai gyűjtemény, mely a legfontosabb illusztrált műveket és gipszöntvényeket tartalmazza.

Az asztalokon mindenütt képeket és rajzokat találunk, melyek közül több megérdemelte volna, hogy a falra jusson, de hely szűke miatt nem tehetők.

A középiskolai kiállítás kiegészítő része még a különálló torna-csarnok, melyet Porzsolt Jenő csoportbiztos rendezett be. Az eszközök legnagyobb részét Oheroly János szállította. Ugyancsak ide jutott az egészségtani normális gyűjtemény is, melyet Juba Adolf csoportbiztos állított egybe.

Főbb vonásaiban megismertettem a középiskolai kiállítást, leginkább azért, hogy az érdeklődők előre tájékozva legyenek az iránt, hogy mit és hol találhatnak. A programtervezetből is látható volt, hogy mi nem törekedtünk szemképráztató látványosságra, mi nem akartuk a kiállítást parádénak tekinteni, mely csak szórakoztasson, hanem az volt a célunk, hogy megismertessük a középiskolát mai alakjában, szervezetében, fejlődésében azokkal, a kik érdeklődnek iránta, és a normális gyűjtemények egybeállításával, az eszközök kiszemelésével útbaigazítást nyújtunk az egyes iskolák felszerelésére. — A ki a mi kiállításunkat ebből a szempontból tekinti és nem a külső csínosságot, nem a látványosságot,

hanem okulást keres benne, az első sorban bizonyára e kiállítás *rendszerezését és áttekinthetőségét* veszi figyelembe, és ebben, úgy vélem, elértük azt, a mit a komoly cél érdekében el akartunk érni. Főcélunk mindig az volt, hogy a középiskola ismertetésével, a gyűjtemények egybeállításával, az egyes iskoláktól beküldött dolgok kiállításával egymást tájékoztatva, magának a középiskolai oktatásügynek tegyünk szolgálatot.

DR. BEKE MÁNÓ.

IRODALOM.

A nemzeti elem gymnasiumaink tantervében és utasításaiban.

Pædagogiai tanulmány, írta: *Waldapfel János*. Különlennyomat a Budapesti Szemléből. 32 l.

Nagy hiánya tanügyi irodalmunknak, hogy gymnasiumi tantervünkkel és az Utasításokkal nem foglalkozik eléggé. Követjük az Utasításokat tanításunkban meg a tankönyvek szerkesztésében, és így lassan-lassan létrejön egy rajtok alapuló tanügyi traditio. Érezzük az Utasítások hasznát, a becses segítséget, melyet nyújtanak, de nem hatolunk eléggé szellemökbe. Hiányzanak oly nagyobb szabású pædagogiai tanulmányok, melyek megvilágítják az Utasítások theoretikus alapjait, s kimutatnák helyöket a nevelésügy irodalmában és történetében, de még az egyes tantárgyakra vonatkozó módszeres Utasítások sincsenek ily szempontokból feldolgozva. Pedig csak ha összevetjük tantervünket és Utasításainkat azzal, a mit más népek e téren birnak, s azzal, a mit a jelenlegi pædagogiai irodalom nyújt, akkor fogjuk csak kellően megbecsülni, mily nagy kincsét birunk bennök. Örömmel üdvözöljük azért e tanulmányt, mely az Utasításokat abból a szempontból világítja meg, mikép szólal meg bennök a nemzeti szellem, mily helyet juttatnak az oktatás nemzeti elemének.

E tanulmány három szempontból vizsgálja tantervünk nemzeti anyagát: először, tényleg mennyit vett föl a tanterv a nemzeti anyagból, másodsor, mennyire van tekintettel a nemzeti anyagra a nem-nemzeti (idegen nemzetű vagy nemzetközi) anyagnál, és végül, mily viszonyba tudja helyezni a nemzetit a nem-nemzetihez. A hol pedig a tanterv általánosabb hangzású tételeinek részletesebb interpretatiójára lesz szükség, ott szemmel tartja a tanárképző intézet gyakorló gymnasiumának praxisát.

Mindenek előtt a nyelvek és irodalmak tantervét vizsgálja, első sorban a magyarét. Tantervünkben a magyar nyelv és irodalom óraszámra nézve a második helyet foglalja el, azonkívül nem szabad felednünk, hogy a magyar nyelvet szolgálja közvetlenül valamennyi egyéb